

Originalni naučni rad

UDK 334.75:338.2(497.6)

DOI 10.7251/SVA2016143

COBISS.RS-ID 6169112

ULOGA I ZNAČAJ KLASTER POLITIKE U REGIONALNOM RAZVOJU U BOSNI I HERCEGOVINI

Dr Mirjana Stojanović Trivanović¹

Ekonomski fakultet NUBL

Dr Tatjana Dragičević Radičević²

Fakultet za geoekonomiku Beograd

Apstrakt: U uslovima snažne i duge svetske ekonomske recesije, nacionalne politike zahtevaju kompleksne strukturne reforme usmerene pre svega na stvaranje stabilnog makroekonomskog okruženja i jačanje konkurentskih pozicija. U tom pravcu neophodno je definisati jasne pravce industrijalizacije koja će osnažiti oslabljene ekonomije. Izveštaji Evropske komisije u 2014. godini ukazuju na kritične tačke ekonomskog razvoja koje je potrebno osnažiti. To su pre svega: jačanje tražnje, izgradnja stabilnog ekonomskog okruženja, ulaganje u istraživanje i inovaciju, jačanje logističke podrške na regionalnim tržištima i industrijalizacija. Sinergetsko delovanje nabrojanih činilaca može biti realizovano kroz jasno profilisanu strategiju konkurentnosti, uz visok stepen regionalne harmonizacije. U tom pravcu uloga klastera postaje visoko značajna, a to potvrđuje i pomenuti izveštaji koji klastere vide kao sponu u regionalnom industrijskom razvoju, koji bi omogućili široku platformu specijalizacija i jačanje lanca vrednosti, ali i olakšani pristup inovacijama. Shodno tome, nužno je definisati klaster politiku na nacionalnom nivou, harmonizovanu sa regionalnim nivoom i na taj način omogućiti ubrzani proces industrijalizacije i jačanja konkurentnosti, i izlaska iz recesionih tokova.

Ključne reči: *recesija, regionalizacija, industrijalizacija, klaster*

UVOD

U uslovima recesije koja već duži vremenski period potresa svetsku ekonomiju nacionalne ekonomije su suočavaju sa različitim stepenom problema, međutim nakon određenog vremenskog perioda postalo je jasno da je jedan od ključnih problema nedovoljna industrijalizacija i njena spora

¹ Profesor na Nezavisnom univerzitetu Banjaluka in Banjaluka, Email address: mirjana.nubl@gmail.com

² Profesor na Fakultetu za geoekonomiku u Beogradu, mail address: tatjanarad@mts.rs

reimplementacija. Takođe, uočen je i problem nedovoljne sinhronizacije robnih tržišta. Iako se zastupa teza otvorenih tržišta, ali o pitanju geografskog segmentiranja tržišta, uočava se da je prisutna nedovoljna povezanost regionalnih tržišta. Naročito je interesantna prethodna pretpostavka ako se razmotre kriterijumi segmentacije za industrijska tržišta, koja su vrlo često segmentirana upravo po geografskom i biheviorističkom kriterijumu, a što su pretpostavke i regionalne segmentacije tržišta. Sa druge strane ekonomije jedne regije, često imaju kompatibilnost i u pogledu: razvijenosti industrije, strukture i veličine preduzeća, stavovima i ponašanju kupaca, logističkoj podršci i sl.

Ako se analitički razmotre sve prethodne pretpostavke jasno je da uspostavljanjem modela regionalne povezanosti po principu sinhronizovanog procesa reindustrijalizacije, primenom klastera i izgradnje regionalne konkurentnosti, dolaziće do efikasnijeg i bržeg jačanja ekonomskih aktivnosti nacionalnih ekonomija, a što će usloviti brži izlazak iz perioda recesije.

1. STAVOVI I PRAVCI REINDUSTRIJALIZACIJE U EVROPSKOJ UNIJI

U izveštaju Evropske komisije iz 2014. godine jasno je istaknuto da nacionalne ekonomije zahtevaju kompleksne strukturne reforme u pravcu stvaranja stabilnog makrookruženja i jačanja konkurentskih pozicija. U prilog toj tvrdnji, sistemskim analizama je ustanovljeno je da je ključni problem u dostizanju definisanih ciljeva spora i nedovoljna reindustrijalizacija, koja je preduslov za jačanje oslabljenih ekonomija. U tom pravcu jasno su definisane varijable, koje čine kritičnu tačku ekonomskog razvoja:³

- Jačanje unutrašnje tražnje,
- Izgradnja stabilnog ekonomskog okruženja,
- Ulaganje u istraživanje i inovaciju,
- Jačanje logističke podrške na regionalnim tržištima i
- Industrijalizacija.

Sinergetskim delovanjem na definisane varijable može se uspostaviti dobar model u pravcu izgradnje konkurentnosti, ali i nužnom regionalnom harmonizacijom i saradnjom. U tom modelu značajnu ulogu imaju klasteri, čijim definisanjem na regionalnom nivou nacionalne ekonomije stvaraju sponu, jačanje lanca vrednosti, pa samim tim i otvaranje novih puteva inovacija i specijalizacija sa minimiziranjem troškova, i izgradnji jače produktivnosti i ekonomičnosti, principa, koji su u poslednjim decenijama

³ “Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions for a European Industrial Renaissance”, European Commission, Brussels, 22.1.2014 Com(2014) 14 Final, P. 2, Downloaded from www.europa.eu : 24th May 2016th

pogrešno zapostavljeni (jer se ekonomija više okrenula finansijskim u odnosu na robna tržišta, zaboravljajući da dugoročna stabilnost ekonomije je moguća uz uspostavljanje dugoročne ravnoteže, upravo, na robnim tržištima, dok efekti finansijske stabilnosti su kratkoročni u odsustvu stabilnosti na pomenutim tržištima).

Evropska komisija ističe „da mere politike moraju biti dobro usklađene i dosledne od regionalnog do evropskog nivoa“ kako bi dale prave učinke.⁴ Takođe, smatraju da će regionalno povezivanje direktno uticati na jačanje lanca vrednosti, što će usloviti rast produktivnosti. Posledično, porast produktivnosti usloviće mogućnost za većim specijalizacijama, što otvara put inovacijama koje su direktni kriterijum i uslov u izgradnji konkurentnosti.

Komisija ističe da je nužna modernizacija industrije, efikasna upotreba resursa, ulaganje u inovaciju i podizanje nivoa produktivnosti, kako bi se poboljšali lanci vrednosti i stvorili uslovi konkurentnosti i na globalnom tržištu. U tom pravcu definisan je i Program horizont 2020 koji podstiče razvoj istraživanja i inovativnosti u industriji, za koji se predviđena sredstva od 80 mld EUR, a koji za cilj imaju redefinisane lanca vrednosti, poboljšanje efikasnosti korišćenja resursa i efikasnija podela rada.⁵

Paralelno sa prethodnim programom EU je u okviru Evropskih strukturnih i investicionih fondova u pomenutom periodu planirala sredstva od 100 mld EUR za finansiranje inovacija koje će imati karakter „pametnih transevropskih specijalizacija“. ⁶

Efekat ovakvih stavova može se tražiti u povećanoj mobilnosti radne snage, brzom komercijalizacijom tehnoloških inovacija, jačanje lanca vrednosti, jača naučna i strukovna saradnja, što će sve usloviti efikasniju industrijalizaciju na regionalnom nivou.

Klasteri postaju odličan instrument u realizaciju gore pomenutih ciljeva, a njihov efekat „neće biti samo ograničen na industrijski sektor, već će olakšavati međusektorske i prekogranične saradnje i inovacije“. ⁷

U istraživanju i ediciji Oxford research AS „Cluster Policy in Europe - A brief summary of cluster policies in 31 European countries“⁸ ukazuje se na značaj klasterizacije na regionalnom nivou, ali isto tako i na fluktuacije između zemalja. U pomenutoj ediciji klasteri kao značaj faktor na regionalnom nivou ističu se u 11 zemalja (39%), srednji značaj imaju u 8

⁴ Ibid, p.2

⁵ Ibid, p.9

⁶ ibid

⁷ Ibid, p.18

⁸ „Cluster policy in Europe A brief summary of cluster policies in 31 European countries”, Europe Innova Cluster Mapping Project Oxford Research AS January 2008, downloaded: 24th May 2016th <http://www.clusterobservatory.eu/>

zemalja (29%) a minimalni u 9 zemalja (32%).⁹ Veoma značajna činjenica jeste da sve ispitane zemlje smatraju da su regionalni i nacionalni nivo visoko povezani. Takođe, značajna činjenica u pomenutoj ediciji je i da Austrija, Danska, Španija ističu veći značaj klaster politike na regionalnom nivou.

Međutim, istraživanje pokazuje da u 43% (13 od 31 zemlje) nema definisanih regionalnih klaster programa, iako nije zanemarljiva činjenica da su to uglavnom male zemlje (geografski i/ili po broju stanovnika, kao što su Malta, Kipar, Finska itd.)¹⁰

U zemljama u kojoj postoje regionalni klaster programi (17 od 31 zemlje), postoji čak 88 programa, uz napomenu da polovina tih programa se nalazi u dve zemlje (Poljska i Velika Britanija).

Struktura ovih programa je sledeća: regionalni razvoj 52%, industrija i preduzeća 40%, nauka i obrazovanje 30%.¹¹

2.POTENCIJAL KLASTERA U PROCESU REINDUSTRIJALIZACIJE ZA ZEMLJE U OKRUŽENJU EU

Značajan stav Komisije za zemlje u okruženju EU, jeste, upravo inicijativa za jačanje zakonodavne i regulatorne funkcije u podršci izgradnje konkurentnosti s obzirom da se u Izveštaju pominju sektori čelika, aluminijuma, hemijske i šumske industrije.¹² Takođe, Izveštaj naglašava probleme u snabdevanju pomenutim primarnim i sekundarnim sirovinama u lancu vrednosti. Značaj se ogleda u činjenici da zemlje kao što su Republika Srbija i Bosna i Hercegovina, na putu izgradnje konkurentnosti potencijal imaju upravo u ovim područjima. Tako, sa jedne strane imamo stav Komisije EU da je potrebna jača regionalna povezanost u procesima izgradnje konkurentnosti i reindustrijalizacije, a sa druge strane posmatramo dve zemlje na prostoru Evrope u okruženju EU, koje svoje klaster potencijale imaju u nabrojanim delatnostima, onda je jasan značaj uspostavljanja saradnje i regionalnog ekonomskog povezivanja.

Potvrdu prethodne tvrdnje možemo naći i u Izveštaju Evropske komisije za preduzeća i industriju „Inovacioni klasteri u Evropi – statistička analiza i pregled aktuelne politike i podrške“ iz 2006. godine. U pomenutom Izveštaju klasteri se ističu kao moderan instrument u funkciji inovativnih procesa i jačanja lanca vrednosti i postizanja kvaliteta. Njihovu prednost vide u tome što se ne vezuju za jednu lokaciju, tržište ili prirodno bogatstvo, što prevazilaze tradicionalno definisanje industrijske

⁹ Ibid, p.28

¹⁰ Ibid, p.30

¹¹ ibid

¹² According ibid, p.8

proizvodnje. Dakle, njihov okvir geografski je razuđen, ali zato snažno povezujući.¹³

U daljoj analizi značaja regionalnog povezivanja u pravcu reindustrijalizacije procesom klasterizacije posebna analiza će biti posvećena Bosni i Hercegovini i Republici Srbiji. Ono što je odmah primetno u istraživanju da ni u jednoj ni u drugoj državi ne postoji jasno i precizno definisani pravci izgradnje konkurentnosti, a u skladu sa tim i politika izgradnje klastera ni na nacionalnom nivou, pa tako ni na regionalnom nivou, i pored značaja regionalnih klastera na koji ukazuje Evropska komisija u svojim dokumentima, a sa druge strane obe zemlje imaju jasno izražene želje u pravcu uključivanja u EU.

U poslednjem izveštaju Globalne konkurentnosti Srbija je na 94, a Bosna i Hercegovina na 111 mestu, i nalaze se u istoj grupi zemlja ranga 2, baziranih na izgradnji efikasnosti. Poslovna sofisticiranost i inovacije u obe zemlje zauzimaju veoma loše pozicije (iza stote pozicije od ukupno 144 zemlje). Srbija sa politikom razvoja klastera je na 112, a Bosna i Hercegovina na 122 mestu.¹⁴

U „Izveštaju o razvoju BiH – godišnji izveštaj 2013“¹⁵ izveštava o postojanju 12 klastera, od toga 4 na teritoriji FBiH, a 8 na teritoriji Republike Srpske u 2013. godini. Od pomenutog broja 4 su neaktivna, a 1 nedefinisan.¹⁶ Čak se uočava pad broja klastera u poređenju sa prethodnim godinama. Klasteri su u oblasti: automobilske industrije, drvoprerađivačke industrije, proizvodnje plastike, grafičke industrije. Najviše aktivnih klastera je u drvoprerađivačkoj industriji.

Prema istom Izveštaju „udeo izvoza BiH klastera u strukturi ukupnog izvoza je od 2 do 7%, a najveće udele imaju klasteri od aluminijuma, sedišta i drveta.“¹⁷

Prema poslednjem javno dostupnom izveštaju Saveta za klaster Privredne komore Srbije iz 2012. godine, Srbija raspolaže sa 58 klaster grupacija. Iz pomenutog izveštaja nije vidljiva aktivnost klastera.

Republika Srbija ima predlog „Strategije razvoja klastera u Srbiji 2015-2020“¹⁸ godine, što se podudara za razvojnom strategijom EU i u datom predlogu strategije jasno je istaknut značaj regionalne klasterizacije.

¹³ DG Enterprise and Industry Report, „Innovation Clusters in Europe: A statistical analysis and overview of

current policy support“, 2006th downloaded: 24th May 2016th www.europe.eu

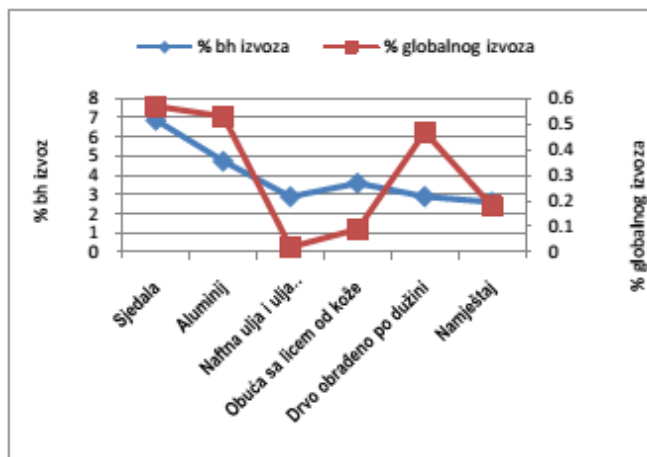
¹⁴ „Global Competitiveness Report 2015-2016“ WEF, http://www3.weforum.org/docs/gcr/2015-2016/Global_Competitiveness_Report_2015-2016.pdf downloaded: 25th October 2015th

¹⁵ „Izveštaj o razvoju BiH – godišnji izveštaj 2013“, BiH Savet Ministara Direkcija z a ekonomsko planiranje Sarajevo, jun 2014. godine

¹⁶ Op.cit. p.21

¹⁷ Ibid, p.22

Od 58 prezentovanih klastera, najviše ih je iz oblasti poljoprivrede (10), zatim slede iz turizma (9), tekstila (6), građevine (5), zatim iz drvoprerađivačke i automobilske industrije (3). Takođe, postoje klasteri i u oblasti tekstilne i metaloprerađivačke industrije, kao i iz oblasti proizvodnje hrane, ali u malom broju s obzirom na generalno istican odgovarajući potencijal.¹⁹

Izvor: United Nations Commodity Trade Statistics Database i Agencija za statistiku BiH

Slika br. 1

Preuzeto: „Izveštaj o razvoju BiH – godišnji izveštaj 2013“, BiH Savet ministara i Direkcija za ekonomsko planiranje Sarajevo, jun 2014. godine, str.

22

Ako se analizira struktura klastera u pomenute dve zemlje, može se lako doći do zaključka da s obzirom na postojanje kompatibilnosti u određenim sektorima, kao što je drvoprerađivačka, automobilska industrija i sl., jasno i precizno definisanom strategijom na nacionalnim nivoima, može se uspostaviti regionalni klasteri koji će povećati efikasnost, produktivnost, podelu rada, izgraditi veću specijalizaciju što će neminovno dovesti do novih inovacija, a samim tim i izgraditi konkurentnost i stvoriti bolje uslove reindustrijalizacije koja je neophodna obema državama u procesu izlaska iz recesije.

ZAKLJUČAK

Kompleksnom analizom stavova Evropske komisije kroz različite izveštaje vezane za procese reindustrijalizacije došlo se do zaključka da ovi procesi moraju uključiti sinergetsku aktivnost različitih faktora na polju

¹⁸ www.pks.rs “Strategija razvoja klastera u Srbiji 2015-2020” –predlog, downloaded: 31st, August 2016th

¹⁹ Izvor www.pks.rs

jasno profilisane strategije izgradnje konkurentnosti uz klasterne kao jedan od ključnih instrumenata i to na regionalnom nivou. Daljim istraživanjem, na studiji slučaja dve po geografskom, demografskom i ekonomskom kriterijumu uporedive zemlje iz neposrednog okruženja EU, sa ciljem ulaska u istu, Republike Srbije i Bosne i Hercegovine, i stanjem po pitanju razvoja klastera, potvrdila se hipoteza da postoje dobri uslovi u pravcu definisane hipoteze, a to je *da uspostavljanjem modela regionalne povezanosti po principu sinhronizovanog procesa reindustrijalizacije, primenom klastera i izgradnje regionalne konkurentnosti, dolaziće do efikasnijeg i bržeg jačanja ekonomskih aktivnosti nacionalnih ekonomija, a što će usloviti brži izlazak iz perioda recesije.*

ROLE AND IMPORTANCE OF CLUSTER POLICY IN THE REGIONAL DEVELOPMENT IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

Professor Mirjana Stojanović Trivanović, PhD; professor Tatjana Dragičević Radičević, PhD

Abstract: Strong and long global economic recession requires from the national policy, to provide a complex structural reforms, aiming primarily creation of stable macroeconomic environment and strong competitive positions of the entities. In this regard, it is necessary to define a clear direction of industrialization, which would strengthen the weak economy. These directions are primarily: increase of demand, the creation of a stable economic environment, higher investment in research and innovation, strengthening the logistical support in regional markets and empowered industrialization. A synergistic effect, of the above mentioned factors, can be realized through a clearly defined strategy for competitiveness, which would result in a higher degree of regional harmonization. In this respect, the role of the cluster becomes highly significant. It has been confirmed, by the numerous research and papers, that clusters are seen as an important link in the regional industrial development, which allows a broad platform specialization, strengthening the value chain, as well as facilitating the access to innovation. Consequently, it is necessary to define such cluster policy at the national level which is harmonized with the regional level, and which enables accelerated process of industrialization and strengthening of competitiveness, having as result overcoming the recessionary trends.

Key words: *recession, regionalization, industrialization, cluster.*

LITERATURA

1. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions for a European Industrial Renaissance, European Commission, Brussels, 22.1.2014 Com(2014) 14 Final, www.europa.eu
2. Cluster policy in Europe A brief summary of cluster policies in 31 European countries, Europe Innova Cluster Mapping Project Oxford Research AS January 2008, <http://www.clusterobservatory.eu/>

3. Innovation Clusters in Europe: A statistical analysis and overview of current policy support, DG Enterprise and Industry Report, 2006th , www.europe.eu
4. Global Competitiveness Report 2015-2016, WEF, http://www3.weforum.org/docs/gcr/2015-2016/Global_Competitiveness_Report_2015-2016.pdf
5. Izveštaj o razvoju BiH – godišnji izveštaj 2013, BiH Savet Ministara Direkcija za ekonomsko planiranje Sarajevo, jun 2014. godine
6. Strategija razvoja klastera u Srbiji 2015-2020 –predlog, www.pks.rs